

ПОСИЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ В МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УКРАЇНУ

INTENSIFICATION OF GLOBAL INSTABILITY IN THE INTERNATIONAL ECONOMY AND ITS INFLUENCE ON UKRAINE

*Євгеній РЕДЗЮК, кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
Державна установа «Інститут економіки
та прогнозування» НАН України, Київ*

*Yevheniy REDZYUK, Ph.D. in Economics, associate professor,
senior research associate,
Public Institution "The Institute for Economics and Forecasting"
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv*

Станом на друге півріччя 2018 року міжнародні економічно-торговельні відносини входять у зону підвищеної конфліктності та неузгодженості щодо багатьох питань. Так, найбільш резонансно виділяється торговельно-економічна війна між США і Китаєм, яку розпочав Президент США Дональд Трамп під лозунгом «повернемо робочі місця в США». Взаємні обмеження набирають обертів, і кожна країна намагається «підвищити ставки» в заборонах на імпорту товарів і послуг. Крім того, США повністю переглянули й торговельні угоди навіть із найближчими союзниками і близькими партнерами (країнами ЄС, Канадою і Мексикою).

У цілому США активізували безпрецедентний перегляд міжнародних безпекових, торговельних, економічних та інвестиційних угод (НАТО, НАФТА, СОТ, Рада Тихоокеанського економічного співробітництва тощо). Такі рішення США суттєво вплинули на збільшення невизначеності в торговельно-економічному та фінансово-інвестиційному співробітництві між країнами світу.

У зв'язку зі зміною зовнішньоекономічної політики США керівники Європейського Союзу розробляють план реформування Світової організації торгівлі (СОТ). Стрімке поширення економічно-торговельних конфліктів і неузгодженостей у світі вплинуло на нагальну потребу в появі оновлених міжнародних угод, які б додали більшої гнучкості торговельним договорам і прозорості системі вирішення спорів. Уже у вересні 2018 року в Брюсселі відбудуться

переговори за участю представників ЄС, міністрів торгівлі США та Японії. На них буде обговорюватися ситуація навколо торговельного протистояння США та Китаю. Реформування СОТ значною мірою стало актуальним через рішення США і Китаю, які діють в обхід СОТ і дезорієнтують міжнародне торговельно-економічне співробітництво [1].

Зазначимо, що флагман світової економіки – США – взяли курс на протекціонізм нового типу, коли реіндустріалізація в цій країні за планом економічних радників Д.Трампа буде проводитися на абсолютно новій основі високих технологій та інновацій з побудовою безлюдних виробництв. Адміністрація Д.Трампа повністю змінила стратегію попередніх років усіх розвинених країн світу з переведення виробництва більшості товарів у країни з дешевою робочою силою. На сьогодні стимулювання повернення виробництва у США здійснюватиметься на суперінноваційній базі, тому роль дешевої праці та міжнародної кооперації у світі суттєво зменшуватиметься або з часом і нівелюється. У середньо- і довгостроковій перспективі такі дії можуть викликати серйозні кризові явища в країнах, що розвиваються, і посилять нерівність та асиметричність у соціально-економічних показниках між розвиненими країнами світу та країнами, що розвиваються.

На відміну від інших країн світу, що розвиваються і які можуть мати суттєві проблеми у зв'язку з геоекономічними змінами, Китай відзначається найбільшими темпами зростання економіки у світі за останні 10-15 років (ВВП

щорічно зростає на 7-12%). Така динаміка не є випадковою, вона базується на стратегічно розрахованому протекціонізмі та суттєвому інвестуванні у внутрішній ринок та інфраструктуру. З одного боку, це призвело до лідерських позицій у світі, сприяло появі середнього класу в Китаї, запустило й розвинуло внутрішній ринок, але загальний борг Китаю зріс за 9 років зі 146% ВВП до 304%. Це майже вдвічі перевищує середній рівень країн, що розвиваються (175% ВВП) [2].

Ураховуючи викладене вище, на наш погляд, сильні позиції Китаю у світовій економіці можуть послабити фінансові ринки, особливо якщо почнеться світова фінансово-інвестиційна криза. Зазначимо, що на світових фінансових ринках спостерігається 10-річне рекордне зростання фінансових і фондових ринків, тому суттєвий надлишок ліквідності у світових фінансових центрах трансформується в подальшому не тільки у високоякісні боргові та дольові активи, а й провокується зростанням інвестицій у ризикові активи (в тому числі в різні криптовалюти, незабезпечені деривативи тощо). Тому Федеральна резервна система США (ФРС), починаючи з вересня 2015 року, системно й поступово підвищує облікову ставку з 0,25 до 2,00% (у вересні 2018 планується збільшити до 2,25%) [3].

Підняття ставки ФРС завжди спонукало фінансово-інвестиційні потоки у світі залишати ринки країн, що розвиваються, та зосереджуватись на розвинених ринках у зв'язку з тим, що інвестиційна дохідність є достатньою на менш ризикових і більш розвинених ринках капіталу. Поки що масового відпливу капіталу не спостерігається, але, враховуючи кризові явища, які з'явилися вже в Туреччині (девальвація ліри на понад 40% з початку 2018 року у зв'язку із забороною імпорту сталі та алюмінію в США), такий сценарій зі швидким відпливом капіталу у світові фінансові центри є дуже реальним. При цьому перекредитованість між різними країнами світу може нерівномірно вплинути на фінанси й економіку як держав, так і великих компаній і банків – залежно від кредитно-боргової експансії капіталів певних країн світу і транснаціональних корпорацій.

Крім того, сірійський конфлікт входить у пряме протистояння між країнами НАТО (США, країни ЄС) і РФ, Іраном, режимом Б.Асада; впровадження додаткових санкцій США і країн ЄС проти РФ вплинуло на девальвацію рубля на 10% і падіння фондових індексів РФ; також посилюється асиметрія економічного зростання між країнами світу, що суттєво впливає на міграційні потоки в країни «золотого мільярда».

Глобальні тренди міжнародної торговельно-економічної співпраці та міжнародних фінансів, на перший погляд, не мають прямого впливу на

Україну, але існуюча вітчизняна мала, відкрита і незбалансована економіка є занадто чутливою до світових політичних і торговельно-економічних процесів. Україна, на жаль, значною мірою вразлива під впливом наведених факторів:

1. Торговельно-економічна війна між США і Китаєм, враховуючи закриття американського ринку, суттєво може розбалансувати міжнародну торгівлю. Тому китайські виробники, для яких ринок США закриється, активно демпінгуватимуть на інших ринках, надаватимуть іншим регіонам більші поставки й привабливі умови співпраці, активізуються й на внутрішньому ринку. З огляду на це українським виробникам-експортерам, особливо металургійної галузі, хімічної промисловості та машинобудування, існуючі тенденції звужують обсяги поставок, а рівень міжнародної торгівлі та співпраці під впливом китайських конкурентів може суттєво знизитись. При цьому виробники металургійної сфери, хімічної промисловості та машинобудування формують до 40-50% експортної виручки України, тому вітчизняна економіка відчує суттєві втрати.

2. Активізація конфліктів на Близькому Сході завжди впливає на суттєве зростання рівня цін на нафту, нафтопродукти й газ. В умовах імпортової залежності України від поставок нафти, нафтопродуктів і газу значне зростання світових цін на енергоносії (нафту й газ) пригальмує незначний економічний розвиток, що спостерігається в Україні протягом останніх 2-2,5 років (2016 рік – на +2,3%; 2017 – на +2,5%; за 6 міс. 2018 – на +3,6%), погіршить стан торговельно-економічного балансу і золотовалютних резервів України та в цілому поширить кризові та інфляційні явища у вітчизняній економіці.

3. Рекордне зростання фінансових і фондових ринків у світі за останні 10 років, з одного боку, позитивно впливає на ринки, які переповнені ліквідністю, коли відсоток за залучення навіть для дуже ризикових країн та інструментів помірно знижується. Однак аналогічна ситуація була й перед кризою доткомів 2000 року та світовою фінансово-економічною кризою 2008-2009 років. Станом на друге півріччя 2018 року Україна повинна виплатити за зовнішнім державним боргом до 1 вересня 2018 року 0,5 млрд доларів США за реструктуризованими єврооблігаціями. Крім того, до кінця цього року Україна повинна повернути зовнішнім кредиторам ще понад 1 млрд доларів США. У 2019 сума виплат за зовнішнім боргом України зросте до 5,81 млрд доларів США, з яких у рахунок обслуговування необхідно буде заплатити 1,77 млрд доларів США, а пік виплат припадає на 2020 рік – 6,75 млрд доларів США, у тому числі 1,67 млрд доларів США піде на обслуговування боргу. У 2021-2022 роках суми виплат зовнішнім кредиторам зменшаться до 4,29 млрд

і 4,12 млрд доларів США. Враховуючи суттєве боргове навантаження України на 2018-2022 роки при настанні чергової світової фінансово-економічної кризи або при подальшому підвищенні ставки ФРС, можливості для обслуговування державних і приватних боргів у вітчизняній економіці суттєво знизяться і здорожчають. Зазначимо, що рівень боргу до ВВП в Україні є критично великим (на рівні 70%, коли для країн, що розвиваються, граничний рівень допускає 30-50%) [4]. При цьому співпраця з МВФ, який би міг надати кредити під 2-3% (ринкові ставки для України в 2018 році становили 7,5-9,5%), не пролонгована, що додає ризиків для України. Структура державного боргу на 70% сформувалася в іноземній валюті, що погіршує умови для обслуговування боргів, тобто цей рівень потрібно знижувати до 25-30%. Крім того, в січні-червні 2018 року імпорт товарів перевищив експорт в Україні на 2,658 млрд доларів США, тому відчувається тиск на гривню на вітчизняному валютному ринку, існують ризики або суттєвої девальвації гривні, або при піднятті ставки НБУ повернення економіки у стан рецесії [5; 6].

4. Впровадження додаткових санкцій проти РФ опосередковано впливають і на Україну, тому що на сьогоднішній понад 10% експорту вітчизняної продукції припадає на цю країну (до 2014 на РФ припадало понад 1/3 експорту). Крім того, торговельно-економічні зв'язки з іншими країнами пострадянського простору значною мірою залежать від стану справ у РФ та її позиції щодо країн ЄС і України, а це ще додаткові 5-10% експорту, які виключно залежні від позиції Росії. Враховуючи євроінтеграційні прагнення України, РФ проводить агресивні (анексія Криму, військові дії на Донбасі), деструктивні (припинення торговельно-економічного співробітництва з Україною та країнами ЄС, зниження рівня життя і показників економічного зростання в РФ) та ізоляціоністські заходи (намагання зайнятись повноцінним імпортозаміщенням, дипломатична ізоляція). Для України в таких умовах суттєво зростають безпекові та торговельно-економічні ризики, які на сучасному етапі розвитку співробітництва між Україною і країнами ЄС не компенсуються повноцінно. Станом на друге півріччя 2018 року 42% українського експорту припадає на Європу. У списку товарів – 366 позицій, але домінує лише сировинно-аграрна продукція. Стратегічних промислових альянсів і ланцюгів доданої вартості з високотехнологічними компаніями країн ЄС не має, повноцінного партнерства не спостерігається.

5. Авангардні країни світової тріади (США, ЄС-15, Японія) сконцентрували близько 80% глобальних фінансових активів, тобто в 1,5 раза більше за їхню частку у світовому ВВП, що вказує на стрімке зростання капіталізації національної економіки як найважливішого чинника

підвищення її глобальної конкурентоспроможності. В останні десятиліття посилюється тенденція фінансової інтеграції найрозвинутіших держав і неухильного нарощування обсягів взаємного інвестування їхніх економік. США перетворилися на найбільшого реципієнта прямих іноземних інвестицій, а масштаби їхніх капіталовкладень в інші країни за період 1985-2011 років зросли із 44 до 432 млрд доларів США, тобто майже в 10 разів [7]. Зазначимо, що відкритість, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, глобалізація торговельно-економічних відносин більшою мірою надають перевагу економічно високорозвиненим країнам світу. Країни, що розвиваються (крім Китаю, який має свою специфічну стратегію соціально-економічного розвитку й домінування у світі), фактично є у фарватері їх розвитку і значною мірою залежні (фінансово, торговельно, інвестиційно, технологічно, логістично тощо) від економічно розвинених країн світу. Тому розвиток туризму, міжкраїнного співробітництва, а також зниження митних обмежень у світі посилюють рух міграції до більш заможних країн світу (в основному це США, Канада, найбільш розвинені країни ЄС). Україна, на жаль, нині є дономом найкращих економічно активних трудових ресурсів до країн ЄС і РФ. Так, тільки в Польщі станом на початок 2018 року зафіксовано приблизно 2 млн. українських робітників, а в цілому, за оцінками експертів, понад 10 млн. економічно активного населення України покинуло її територію за останні 4,5 роки [8]. В умовах, коли смертність суттєво переважає народжуваність, коли економічно активні українці від'їжджають за кордон і потім забирають свої сім'ї, – це шлях до занепаду і системних соціально-економічних криз в Україні.

Вищенаведені чинники впливу на Україну геоекономічних трансформацій свідчать, що наша держава не має пріоритетів, ресурсів і чіткої, збалансованої стратегії розвитку, яка могла б урахувати ці фактори й суттєво знизити ризики таких впливів.

Тому, на думку автора, необхідно сформулювати низку пропозицій, які посилюють Україну на міжнародній арені [9]:

1) несформованість дієвих державних (особливо судової і правоохоронної системи) і ринкових інститутів (є значна потреба в демонополізації та деолігархізації бізнес-процесів) обумовлює їх створення на засадах прозорості, доцільності, ефективності й суспільного контролю;

2) забезпечення прав власності в Україні та рівних прав на допуск до ресурсів, коштів, землі, активів і т. ін. через доступність і прозорість в електронних базах даних, через зрозумілі й чесні аукціони тощо;

3) розробка довгострокової соціально-економічної стратегії з конкретними якісними і

кількісними показниками в часі, в тому числі проміжними тактичними показниками /виконання цієї стратегії має бути найважливішим завданням для всіх політичних осіб і партій, торги за посади мають бути другорядними по відношенню до досягнення показників/;

4) в епоху глобалізації зовнішні ринки на порядок важливіші за внутрішній ринок, тому необхідна узгоджена й професійна підтримка національного товаровиробника на зовнішніх ринках і державна політика мотивації та стимулювання з метою активізації малого й середнього бізнесу щодо зовнішньоекономічної експансії;

5) формування фондів розвитку та підтримки інноваційної продукції та продукції з підвищеною доданою вартістю за рахунок ренти від виробництва й продажу сировинних товарів;

6) активізація дипломатичних зусиль і торговельно-промислової палати та бізнес-структур України щодо трансферу технологій із країн ЄС, США і Канади, створення спільних підприємств з виробництва продукції з підвищеною доданою вартістю для третіх країн та країн донорів цих технологій;

7) в Україні політика управління державним боргом має хаотичний і безвідповідальний характер, інтенсивне залучення короткострокових внутрішніх позик за аномально високими відсотковими ставками (наприклад, під 9,2% у серпні 2018) поклато значний тягар на державний бюджет і підвищує ризики рефінансування державного боргу. Крім того, спостерігається порушення владою боргового ліміту, зафіксованого в Бюджетному кодексі України, тобто ігноруються критичні рівні боргового навантаження (60% ВВП і 200% доходів державного бюджету), відзначається й недооцінка боргових ризиків (насамперед валютних ризиків і ризиків рефінансування боргу). Тому виникає потреба в підвищенні рівня компетентності й відповідальності посадових осіб, а також у впровадженні ризик-менеджменту залучень (для зменшення і оптимізації пікових навантажень при виплатах). Доцільною є й гармонізація роботи щодо управління державним боргом між Верховною Радою України, Міністерством фінансів України, Національним банком України та Міністерством економічного розвитку України (у 2018 році в Україні на оборону витрачається 9% бюджету, а на виплату щодо державного боргу – 13%, що становить приблизно 130 млрд грн. щорічно);

8) світові фінансові кризи в процесі глобалізації фінансово-інвестиційних та торговельно-економічних відносин регулярно повторюються і заважають Україні суттєвих втрат. Так, у кризу 2008-2009 років на рекапіталізацію банків Україна витратила 5% ВВП, а в кризу 2014-2015 – 14%

ВВП. Кожного разу це призводило до зростання державного боргу (ОВДП) та до погіршення фінансової стійкості нашої країни. З огляду на це доцільним є корпоратизація державних банків України, а їх подальша діяльність має ґрунтуватися на стандартах правової спроможності кредиторів, прозорості й соціальної відповідальності, тобто здійснюватись за принципами найкращих фінансово-інвестиційних установ країн ЄС;

9) інтенсифікація впровадження структурних реформ (державного апарату управління, забезпечення верховенства права, макроекономічна стабілізація, антикорупційна політика тощо) з наявністю раціональних протекційних обмежень, що надають можливість поступово й гармонійно інтегруватись до ринків країн ЄС, Близького Сходу, Азії та Африки.

10) формування якісної та комфортної інфраструктури для життя в Україні [9], що стимулюватиме економічно активних громадян України залишатись і працювати на вітчизняну економіку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Евросоюз намерен реформировать ВТО. Интернет-портал «FINANCE.UA». 29.08.2018. URL: <https://news.finance.ua/ru/news/-/433360/evrosoyuz-nameren-reformirovat-vto>.

2. Institute of International Finance. URL: <https://www.iif.com/>.

3. Федеральная резервная система – график изменения процентной ставки. URL: <https://investfuture.ru/meetings/bank/3>.

4. Fall F., Fournier J. Macroeconomic uncertainties, prudent debt targets and fiscal rules. OECD Economic Department Working Paper. July 2015.

5. Украина обязана выплатить \$3,8 млрд по внешним долгам до 2019.13.04.2018. КАПИТАЛ, рубрика: экономика. URL: <https://www.capital.ua/ru/news/111730-ukraina-obyazana-vyplatit-3-8-mlrd-po-vneshnim-dolgam-do-2019#ixzz5CYaR5rfm>.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Білорус О.Г. Політекономія світ-системи фінансово-економічного глобалізму: нові тенденції та закономірності розвитку глобального фінансового сектору. Фінанси України. № 6. 2015. С. 7-15.

8. Великое переселение народа: куда и почему уезжают украинцы из Украины. Интернет-портал «Newsone». URL: <https://newsone.ua/vazhno/velikoe-pereselenie-naroda-kuda-i-pochemu-uezzhajut-ukraintsy-iz-ukrainy.html>.

9. Редзюк Є.В. Сквіз-аут фондового ринку. Дзеркало тижня. Випуск №26 (368). Рубрика: Фінанси. 06.07.2018. URL: https://zn.ua/finances/skviz-aut-fondovogo-rynka-288500_.html.